

TÜRKİYEDE VETERİNER HEKİMLİK ÖĞRETİMİNİN BAŞLANGICI VE BUGÜNE KADAR GEÇİRDİĞİ SAFHALAR ÜZERİNDE YENİ ARAŞTIRMALAR

Nihal Erk

I

Yurdumuzda veteriner hekimlik öğretiminin tarihine ait araştırmalar hiç yapılmamış değildir. Yalnız şimdiye kadar tedrisatın başlangıcı için tesbit edilen değişik tarihler, müsbet vesikalara dayanmadığından tahminden ileri gidememiştir. Bu konuda yazanların çoğu birbirinden faydalandıklarından, ekseriya birincinin yaptığı tahmin hatırları sonrakilere daha kat'iyetle intikal etmiştir. Buna ait misaller bu yazıda bildirilecektir.

Veteriner Fakültesi Veteriner Tarihi ve Deontoloji Kürsüsüne intisabımızdan beri birçok defalar öğretimin başlangıcının değişik tarihlerinin sebeplerine ve bunlardan hangisinin daha doğru olduğuna dair sorulara maruz kalmıştır. Kendimizin de merak ettiğimiz bu soruyu cevaplandırmak gayemiz olmuştur.

Devlet Arşivinde yaptığımız çalışmalar sonunda bir vesika ele geçirebilmek daha çok tali'e dayanıyordu. 19 uncu yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu tarihi konusundaki tarih kitaplarında, kültürel gelişmeler bölümünde bir çok yüksek mekteplerin açılış yılları yazıldığı halde, veteriner öğretiminden bir kelime ile bile bahsedilmemektedir. Meselâ bu bahislere çok önem veren Adıvar (1) veteriner öğretimini, belkide elde vesika bulunmadığından, bahis konusu etmemiştir. Kara! (7) ise bir satırla bu öğretimin 1849 da başladığını yazmaktadır.

Daha önce yapılan neşriyatta müşterek olan bir şey varsa o da memleketimizde ilk veteriner öğretimine Godlewsky isimli Prusyalı bir veteriner tarafından başlanmış olmasıdır.

1957 yılında Almanyada yapılmış bir doktora çalışmasında (3) verilen literatür arasında Godlewsky'nin adı dikkati çekmiştir. Yapılan

inceleme sonunda bunun 1846 da Magazin f. d. ges. Thierheilkunde'de neşredilen Godlewsky'nin mektupları (6) olduğu anlaşılmıştır. Milli Kütüphane yardımı ile bu makalenin fotokopileri Almanyadan getirildi. Aynı şekilde F. Eichbaum'un 1885 de yayınladığı Geschichte der Tierheilkunde adlı kitap da (4) getirildi.

Birinci yazı, Godlewsky'nin İstanbulda iken Almanyada Sommer isimli arkadaşına gönderdiği mektupları ihtiva etmektedir. Mektupların muhteiyatı Godlewsky'nin Türkiyeye nasıl gittiğini, ilk veteriner öğretiminin nasıl ve ne zaman başladığını ve o çağda İstanbulda hayvan sağlık durumunu aydınlatmaktadır.

Prusya Kraliyet Tugayı veterineri Godlewsky'nin Berlindeki arkadaşı Sommer'e İstanbuldan gönderdiği mektupları Sommer neşretmiştir. Mektupların ilk kısımlarının buraya aynen alınması faydalı görülmektedir.

İlk satırlarda Sommer şöyle başlamaktadır: «Türkiyede veteriner hekimliği hakkında hali hazırda bir malûmat sahibi değiliz. Bu belkide bugüne kadar mevcut olmayışından ileri geliyor. Potsdam'lı bir vatandaşımız 5 yıldanberi orada olduğundan ve orada veterinerlik işini islahaya başladığından, onun Türkiyede yaptıklarının meslektaşlarımız için enteresan olması lâzım gelir. Şimdiki vazifesinin siyasi durumu bu açıklamanın kendisi tarafından yapılmasına müsaade etmemektedir. Kendi bunu yapabilse idi daha iyi olurdu. Mektupların veteriner camiasına faydalı kısımlarını, teşvikler de gördüğümünden, neşre karar verdim.» Bundan sonra Sommer, Godlewsky hakkında şu malûmatı vermektedir: «1834 de veteriner mektebi imtihanlarını veren Godlewsky, Duseldorf'daki Hüsar fırkasında üçüncü sınıf veteriner olarak vazifeye başladı. Üç yıl sonra kısmen ailevi sebeplerden, kısmen ilmen ilerlemek isteği ile Berlindeki Hassa Muhafız topçu kıtasına naklini istedi. 1837 de bu yeni işine başlamış oldu. Bu sırada devlet imtihanı vererek birinci sınıf veteriner derecesine yükseldi. Buradaki çalışmalarından dolayı, yüksek makamdan gelen bir emirle Brigade Rossarzt (Tugay at hekimi) ünvanını kazandı.

1841 de o zamanki bilumum topçu müfettişi olan Prusya Prensi August (1846 da ölü bulunuyor) tarafından Hassa topcusundaki veterinerlere avantajlı şartlarla, asgari 3 sene müddetle İstanbula tayinini gönüllü olarak isteyen veteriner bulunup bulunmadığı sorusu tamim edildi. Godlewsky rakipsiz olarak talip oldu. Dört hafta sonra hareket ederek aynı yılın ekim ayı ortalarında İstanbula vasil oldu. Harcırah

olarak 300 Thlr (*) para aldı. Kendisi Türkiyeye tayin edildiğinden beri Prusya'daki maaşını da almaya devam etmektedir.

Türkiye Hükümeti aylık maaş olarak Godlewsky'ye 1750 kuruş ödemektedir. Bundan başka 4 ekmeğe, piriğe ve et veya bunlara mukabil 120 kuruş, iki at için yem veya 150 kuruş, toplu olarak ayda 2000 kuruştan biraz fazla, yani Prusya parasına göre ayda 125 thlr. almaktadır. Bunlara karşılık Godlewsky'nin Türkiyedeki vazifeleri şunlardır: Bir veteriner enstitüsünün kurulması ve idaresi. Bu enstitüde birliklerden gönderilecek genç askerlerin, askeri atlarda husule gelen hastalıkları teşhis ve tedavi edecek derecede yetiştirilmeleri lâzım geliyordu. Bundan başka iki topçu alayının atlarının tedavisi ve önemli vakalar da İstanbul civarında yerleşmiş üç suvari alayına çağırılması halinde gitmek, vazifeleri arasında idi. Kendisine iki geniş oda (**) tahsis edildi. Bu odaların birini dersane diğerini de eczane olarak kullanacaktı. Topçu atlarının ahırları da o civarda olduğundan talebenin tabikası yapması kolay oluyordu.

Öğretim çok önemli güçlüklerle karşılaşılıyordu. Dersler ilk devrede bir tercüman yardımı ile yapılıyordu. Tercüman önce not alıyor bunu talebelere dikte ettiriyordu. Yalnız bu not daha önce Godlewsky'ye okunarak düzeltiliyor, hata yapılmamağa çalışılıyordu. Tercümanın bu konuda hiç bilgisi olmadığından Godlewsky talebeye söylenenlerin doğruluğundan emin olmak istiyordu. Şimdi (1846) Godlewsky Türkçeyi öğrendiğinden dersleri tercümansız vermektedir. Dikte ettirilen derslerin talebeler tarafından ezberlenmesi mecburi idi. Talebeler ancak Türkçeyi okuyup yazacak kadar öğretim görmüş bulunuyorlardı. Bu tahsili bir mecburiyet olarak kabul ettiklerinden fazla heves göstermemekte idiler. (***)

Öğretimde anatomi ve şirurji çok önemli olmasına rağmen talebenin çekingenliğinden iyi yapılamamaktadır. Gurlt'un resimli anatomik kitabı kâfi gelmektedir. Muhtelif organların münasebetleri, her zaman görülen hastalıkların patolojisi, en mühim ilaçlar öğretiliyor. Eczane bu ilaçlardan 90 tane ihtiva etmektedir. Bundan başka bir dereceye kadar da nal tekniği gösterilmektedir. Fakat halihazırda mevcut nallama usulünün değişmesi imkânsız olduğundan, talebeye hiç olmazsa tırnağın lüzumlu derecede yontulması gerektiği öğretilmektedir.

* Eski bir Prusya parası, bir Thaler takriben bugünkü 3 mark'a tekabül etmektedir.

** Bu odaların nerede olduğu zikredilmemiştir.

*** Bu talebelerin kura ile seçildikleri tahmin edilebilir.

Öğretim süresi üç yıldır. Birinci devre öğretimi 12 talebe ile 1842 de başlamış (*), 1845 yılında bitmiştir. Bu 12 talebeden en çalışkan üçü birçok general huzurunda imtihan edilerek dört ay müddetle denemek üzere birer alaya verildiler ve ayda 15 thlr. aylık aldılar. Geriye kalan dokuzu vilâyetlerdeki birliklere gönderilmiş ve haklarında başkaca malûmat edinilememiştir.

Geçen yıl (1845) başlayan ikinci devre (**) için mektebe 32 talebe gönderildi ise de bunlardan 15 i okuyup yazma bilmediklerinden hemen geri gönderildiler, geriye kalan 17 talebe yukarıda yazıldığı derecede bilgiye sahip ve muhtelif ekalliyetlere mensuptu. Bunların arasında Türklerden başka Ermeni, Arap, ve Arnavutlar bulunuyordu (***) . Talebeler günde iki saat teorik ders gördükten sonra getirilen hastaların klinik tedavilerine iştirak etmektedirler.

Öğretimde karşılaşılan güçlükler arasında o zamana kadar hayvan tababetinde çok amprik yollar takip edilmesi ve hurafelere fazla yer verilmiş olması da bulunmaktadır. Talebenin yabancı dil bilmeyişi de güçlüğü artırıyordu. Halbuki İstanbuldaki Tıp mektebinde talebe ile hoca lisan bakımından anlaşamadığından, mektebe önce 13-14 yaşında talebe alınıyor, dört yıl fransızca, sonra italyanca öğretiliyor. Tıp öğretimi bu iki lisan ile yapılmaktadır. Böylece tıp tahsili 9 yılda tamamlanmış oluyor.»

Sommer'in Godlewsky'nin' mektuplarından hulâsa ettiği yazının şimdilik bizi ilgilendiren kısımları bundan ibarettir. Bundan sonraki bölümde o çağda Osmanlı ordusunda at ve at tababetinin primitiv durumu anlatılmaktadır.

Yukardaki satırlardan anlaşılacağı üzere Türkiyede ilk veteriner hekimlik öğretimi 1842 de Prusya'dan gelmiş olan Godlewsky'nin hocalığı ile başlamıştır. 1842 tarihi hakkında artık şüphe götürcek bir durum yoktur. Şimdiye kadar bu tarih katiyet göstermemekte idi. S. Ethem (5) Nevsali Baytari adlı eserinde Godlewsky'nin 1841 de Türkiyeye geldiğini doğru olarak yazmıştır; fakat «Prusyalı baytar Godlewski ağılebi ihtimal Moltkenin delâletile, İstanbulla celbolunmuştur» cümlesi ile ileriki hatalara sebep olmuştur. S. Ethem, Eichbaum'dan

* Godlewsky her ne kadar 1941 Ekiminin 15 inden sonra İstanbul'a gitmişse de 1842 den evvel derslere başlayamıyacağı aşikârdır.

** 1845 de birinci devre bitmiş, aynı yıl ikinci devre öğretime başlanmış bulunduğu anlaşılmaktadır.

*** Tanzimatın ilânından evvel Osmanlı İmparatorluğu hıristiyan tebaası askerlik yapmazken bundan sonra yapmağa başlamışlardır (7).

faýdalandygy için geliş tarihi doğru idi. Yalnız Sultan II. Mahmut zamanında askeri islahatta Molke'nin yardımları görüldüğünden, bu da fa da onun delâletini, tarihleri pek hesaplamadan tahmin etmiş bulunuyor. Godlewskinin mektuplarından onun Türkiye'ye gelişinde Molke'nin rolü olmadığı anlaşılmaktadır. Bu mektuplarda Prens Augustus'tan bahsedilmektedir. Değil ki 1841 de Moltkenin memleketimizi terkmesinden beri iki sene geçmiş bulunuyordu. Daha sonra Bekman (2), S. Ethem'in tahmin işini katileştirerek «Türkiyede veterinerlik tedrisatı ikinci Sultan Mahmut devrinde 1841 tarihinde iptidai bir şekilde başlamıştı. Sultan Mahmut, Moltke'nin delâletiyle Prusyalı veteriner Godlewski'yi davet etti.» şeklinde yazmaktadır. Hakikatte ise Sultan Mahmut 1839 da ölmüş yerine Abdülmecit geçmiş, Molke'den aynı yılda Türkiyeden ayrılmış bulunuyordu. Godlewsky'nin gelişinde ne Sultan Mahmudun, ne de Moltkenin bir rolü olmamıştır.

S. Ethem (5) ve Bekman (2) dan faydalanan Tüzdil (9) yeni bir tarih düşünmüştür. Moltke'nin memleketimize 1835 de geldiğine dayananarak Godlewsky'nin de aynı yılda Türkiyeye geldiğini kabul etmiş ve mektebin açılış yılını 1835 e kadar götürmüştür. Bundan başka aynı yazar Godlewsky'ye okuyup yazına bilmiyen öğrenciler verildiğinde öğretimin devam edemediğini ve ancak 14 sene inkitadan sonra yeniden başladığını da yazmıştır. Bugün sahip olduğumuz bilgiye göre böyle bir kesinti olmamıştır. 1842 de başladığı öğretimin üç yılda birinci devresini bitiren Godlewsky, bundan sonraki ikinci devresini de bir yılda tamamlamıştır. Bekman (2) nin bildirdiğine göre 1847 de Godlewsky'nin henüz memleketimizde bulunduğu dair vesikalar vardır. Daha sonra Ordu baş veterinerliğine yükselmiş bir albâyın 1848 de veteriner tahsilini tamamladığı hakkında kayıtlar mevcuttur.

Nihayet 6 yıl sonra bu iki devre süren öğretimi müteakip 1849 da veteriner talebeleri, Harp okulunda öğretime değişik hoca ile devam etmişlerdir. Mektep şekli değiştirmiştir fakat öğretim durmamıştır. Eichbaum (4) a göre tedris 1842 de başlamış ve mektebe okuma yazma bilen öğrenciler alınmış; bilmeyenler geri çevrilmişti. Öğretim aralıksız olarak devam etmiş, 1849 da Fransız askeri veterineri Dubrocz getirtilmiştir. Bu sırada müessesenin müdürlüğünü de Ahmet Efendi yapmakta idi. Thieme (8) ye göre ise 1849 da veteriner mektebini daha esaslı bir şekilde tesisini Ahmet Paşa temin etmiştir. Bu zat Abdülmecit tarafından askeri tahsil için Londra'ya gönderilmiş, kendisi orada veteriner öğretimi ile de alakadar olmuştur. Memlekete döndüğü zaman verdiği rapor üzerine bir İngiliz profesör çağırılmış ve

Veteriner öğretimi

Maçka kışlasında tedris yapılmıştır. Yalnız Thieme'nin bahsettiği bir İngiliz profesör getirilmesine başka bir yazıda rastlıyamadık. Diğer azarlar (2,4,5) Maçka kışlasındaki öğretimin Dubroca ile başladığını azmaktadırlar. Bunlar arasında en eski tarihli olan Eichbaum'un 4) 1885 de yazdığı kitapta Dubroca'dan bahsedilmesi İngiliz profesör hakkında şüpheyi artırmaktadır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki memleketimizde veteriner hekimlik öğretimi kat'i ve şüphe götürmez bir şekilde 1842 de başlamış. Öğretim süresi üç yıl olan bu mektepte ilk hocalığı Prusyalı veteriner Godlewsky yapmıştır. Aralıksız devam eden mektep, 1849 da Maçka kışlasında Harp okulunda yeni bir hoca ile öğretime devam etmiştir.

Bu yeni tesis ve bundan sonraki gelişmeler diğer yazılarımızda anlatılacaktır.

SUMMARY

With the documents obtained recently from different sources, history of the veterinary teaching in Turkey discussed.

According to these documents veterinary education in Turkey began in 1842 in İstanbul. Not any interruption occurred afterwards.

LİTERATÜR

- 1 — **Adivar, A. A:** Osmanlı Türklerinde ilim. Maarif Matbaası, İstanbul 1943.
- 2 — **Bekman, M:** Veteriner Tarihi. Ankara Basımevi, 103-116, 1940.
- 3 — **Breuer, D:** Weltkatalog der Veterinärmedizinischen Lehranstalten Inaug. diss. Hannover, 81, 1957.
- 4 — **Eichbaum, F:** Geschichte der Thierheilkunde. Verlag Paul Parey, Berlin, 175, 1885.
- 5 — **Ethem S:** Nevsalı Baytarı. Agop Matyosyan Matbaası, İstanbul, 7-13, 1918.
- 6 — **Godlewsky ve Sommer:** Über die Thierheilkunde in der Türkei. Magazin f. d. ges Thierheilkunde, 12, 465-500, 1846.
- 7 — **Karal, E. Z:** Osmanlı Tarihi. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, VI. cilt, 160, 174, 1954.
- 8 — **Thieme :** Die Veterinärmedizin in der Türkei, ihre Geschichte und ihr Stand zu Beginn des Weltkrieges. Zschr. Vet. Kde. 14, 25-57, 1922.
- 9 — **Tüzdil, A. N:** Türk Veteriner Hekimliği Tarihi. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1955.